

ALAMOYNAQ DUWTARINIŃ SOĖILIW USILLARI

Kamalova Gúlmariyam Maqsetdullaevna, Pirnazarov Begis Ikram ulı

Ózbekstan Mámleketlik Konservatoriyası Nókis filiali,

“Ulıwma kásiplik hám social gumanitar pánleri kafedirası”,

“Kórkem ónertanıw” qánigeligi.

Annotaciya: Bul maqalada bes qalanıń biri Shımbay rayonında jasap 40-jıldan berli qaraqalpaqtıń milliy ásbapı bolğan alamoynaq duwtarın islep kiyatırğan qábilyetli usta Pirnazarov Muratbaydıń duwtardıń basınan aqırına shekem qanday soĖiliw tártibi haqında aytıp ótilgen.

Tayanış túsinikler: Mádeniyat, kórkem óner, muzıka, usta, duwtar, cirkul, usta Pirnazarov Muratbay.

Аннотация: В этой статье рассказывается о боевой дисциплине, которой придерживался мастер Муратбай Пирназаров, изготавливавший аламоинак дутар в одном из пяти городов Шымбайского района. Эти дутары, ставшие национальным символом каракалпаков с 40-х годов, олицетворяют культуру и традиции народа.

Базовые понятия: Культура, искусства, музыка, мастер, дутар, циркуль.

Abstract: This article discusses the military discipline followed by the master Muratbay Pirnazarov, who crafted alamoinak dutars in one of the five towns of the Shymbay district. These dutars, which became a national symbol of the Karakalpak people since the 1940s, embody the culture and traditions of the nation.

Basic concepts: Culture, arts, music, master, dutar.

Hámemizge belgili qaraqalpaq saz ásbabları ustalar tárepinen islenedi. Bul xalıqtıń ishinde ásbap soğıwshı ustalar júda kóp desek asıra ketken

bolmaymiz. Atap aytqanda eski Genjalı, Barlıqbay, Botaybay, Qazımuxamed ustalar, al házirgi kúnde bolsa Seyitniyaz, Atamurat hám Muratbay ustalarımızdı mısıl etip alsaq boladı. Pirnazarov Muratbay házirgi kúnde óz ustashılıq jumısların dawam ettirip atır. Ol insannıń ózi menen júzbe-júz otırıp sáwbetleskenimizde duwtardı islew jolların, sır sımbatların tómendegishe aytıp berdi:

-“Duwtar ásbabın 40-jıldan berli islep kiyatırman, onı shegine jetkerip islew ushın kop waqıt talap etiledi. Duwtar qurama hám qazba bolıp eki túrge bólinedi. Duwtardıń qurama túri oyma túrine qaraǵanda islew ańsat bolǵanlıǵı sebepli sol duwtardı islewdi maqul kóremen. Qurama duwtardıń dúzilisi tómendegilerden ibarat: gewde, moyın (gardan), dáste, qaqqaq, úlken kishi tiyekler, perdeler, naǵıslar.

Eń dáslep jumıstı baslamastan aldın tut, jiyde, erik aǵashların duwtardı islew ushın tayarlap alamız. Bul aǵashlar kesiw, jonıw, islew beriw ushın júda qolaylı bolıp esaplanadı. Kerekli barlıq zatlardı tayarlap bolıp, duwtardıń gewdesinen islep baslayman. Ásbaptıń bul bólimin islew ushın tut aǵashınan qollanǵan jaqsı. Hár bir qabırǵanıń uzınlıǵı 65sm, eni 5sm, qalınlıǵı 5mm aralıqta domalaq aǵashtı kesip alaman. Alamoynaq duwtardıń gewdesin 10 qabırǵalı etip islewge boladı, pitpegen jerine 11-qabırǵanı bánt basar qılıp isleymen. Tayın bolǵan qabırǵalardı iyip alamız, onı iyiwdiń jolları har qıylı bolıp, kóplegen ustalar bir neshe jollardan paydalanadı. Men domalaq temirdi gázdiń ústine qoyıp qabırǵalardı 20-30-minut dawamında qızdıraman, qashan iyiledaw degen waqtında aǵashtı iyip alaman. Qabırǵalardıń quramındaǵı suwlar, qola hám basqada jaman suyıqlıqlardı órtke qızdıırıw arqalı hámмесin joq qılıwǵa boladı. Qızdıırıp bolǵanan keyin 11 aǵashtıń bas betin baylap, temirdiń üstinen alınadı hám bir bine jaqınlasıp ketpeytin dárejede ortasına aǵash qoyıladı. Gewdesiniń eni 20-21sm bolatuǵın bolsa, onıń ishine 18 sm aǵashtı dál ortasına bekkemlik ushın ishten tirep qoyamız.

Qabırǵalar kewemen degenshe jaqsı erikten yamasa jiyde aǵashınan

duwtardıń moynın (gardan) islep baslayman. Onı qaratal yaki aq ağashtan islewge boladı, biraq olar tez tozadı yamasa duwtar qoldan túsip ketkende sınıw qáwipi joqarı bolǵanlıǵı sebepli qollanbaymız. Eger alamoynaq duwtarın qattı ağashlardan isleseń ol bir neshe áwladlarǵa shekem jetip baradı. Duwtar moynınıń uzınlıǵı 15sm bolıp, yarım konus formasında islenedi. Óz júmısım dawamında stanoklardan paydalanbayman, duwtardı islewde ağash máselesi eń qıyın mashqalalardıń biri. Prezidentimiz házir sonday tabiyatqa degen itibarın berip atır, hátteki qaratal ağashın kesiwge bolmaydı. Stanok 1sm ağashtı jep kóp ziyan qıladı, ağashtı qolda kesemen sonda tek ǵana 2mm ziyan boladı. Waqıttan utılǵanımenen ağashlardı bir neshe duwtarlarǵa jetetin dárejede únemleymen. Moynın oyıp islep bolǵanan keyin onıń kebiwi ushın bir yamasa yarım kún kerek boladı.

Endi isleytin jerimiz dáste bolıp bul bólimine kóbinese iyilmeytin erik ağashınan qolanıladı. Onı islegen waqtında uzınlıǵın 62sm qılıp, domalaq ağash formasında qoldan tilemen. Egerde ağash juwanlaw bolsa odan bir neshe dásteler islese boladı. Dásteniń moyınǵa quralatın jeri 3sm aralıqta islenedi. Kóp sazendelerimiz dásteni jińishke bolǵanın maqul kóredi. Eger biz ustalar bul jerin kishirek qılıp islese, sım tartılǵannan keyin dástesi iyilip ketiwi jaǵdayları bolıwı múmkun. Sol sebepli bekkemlikti saqlap, atqarıwshılarǵa hám sazendelerge qolaylıqtı oylaǵan halda moyınǵa birigetın jerin 4sm den sál ziyatlaw etip isleymen. Dástedegi kishi tiyek hám ushınıń arasın 12sm, enin 2sm qılıp islep usı aralıqqa eki dana qulaq jayǵastıramız.

Tayın bolǵan gewde hám moyın kewdi. Moyın bóliminde islenetin bir qansha jumıslar bar. Birinshi onıń ishın qashap alınadı, dáste menen birigetın jerin qashamay turıp 4sm aralıqta ziyatlaw qaldırılǵan jerinen 1sm etip eki qaptaldan sızıq tusiremiz. Sol eki sızıqtı kesip, dáste birigetın jerdi qol menen 15 minut qashap alamız. 4 yamasa 5 jerden kesilgennen keyin qashaw ańsat boladı, onı stanokta islew shart emes. Qabırǵalar birigetın jeri hám moyınıń tómengi jaǵın 1sm aralıqtı belgilep, sonı qabırǵa jayǵasatınday etip 5mm aralıqta pıshqı menen kesemiz. Duwtar bir formaǵa keliwi ushın onıń qálibi

bolıwı kerek, qalıpsız xesh waqıtta xesh bir jumıs bolmaydı. Qalıpke salıp asten qabırǵalardı jayǵastırıp baslaymız. Biriktirgende maldıń terisinen alıp qaynatılǵan aǵash jeliminen bir-birine qattı jabısıp qalıwı ushın paydalanamız. Hámme qabırǵalardı jayǵastırıp bolǵannan keyin eni 1sm, usınlıǵı qansha kóp bolsa sonsha jaqsı bolatın rezinka jip penen orap tartıp baylaymız. Bul rezinka jip jaqsı uslap turadı, sozıladı hám bekkem birigedi. Qabırǵalardı basqa jipler menen biriktiriw júda qıyın. Qabırǵalar jipke baylanǵannan keyin hár kim harqıylı waqıt keptirip qoyadı, onıń kebiw waqıt jelimgede baylanıslı. Sol jelimdi ózim qoldan islesemde boladı, qıyın jumıs emes, biraq onı ashıq dalada, awıllıq jerlerde maldıń terisiniń ishindegi suwlar ketip, jelimi bóleklenip shıqqansha qaynatıp otırıw ushın kóp waqıt kerek. Úyimiz qalanıń ishinde bolǵannan keyin onıń iysine shıdap otırıw júda qıyın, sol ushın men tek tayın jelimdi satıp alıp paydalanǵandı maqul kóremen. Jelimniń óz múdetin 35-40 jılǵa deyin jaqsı uslap turadı dep aytadı, sebebi men duwtar islegenime 40 jıl boldı, eń dáslepki islegen duwtarlarım házirgi kúнге shekem bar, demek bul pikirdi durıs dep biymálel ayta alaman. Jelimdi jaqqan waqtında arqayın bir birine jabısqanday etip suyıqlıǵın ózim islep belgileymen. Eger qoyıw etip jaǵıp jiberseń araları ashılıp qaladı, onı órtke tutqan menen de arasında sızıqlar kórinip turadı. Júda qoyıw emes, júda suyıq emes ortasha etip islegen waqtında qabırǵalar arasında jelimniń bar joǵında bilmeysen. Qabırǵalardı biriktirip bolǵannan keyin 4 saat dawamında keptirip, keyin arqayın ala beriwge boladı.

Moyınǵa qabırǵalardı biriktirgennen keyin endi dástesine gezek keledi. Onıń gardańǵa birigetin jeri úlken, al bas tarepi bolsa kishirek boladı. Dásteniń betin dúzew etip jonıp, kemissiz etip shıǵarıwımız kerek. Eger bir jeri oyıqlaw yamasa biyik bolsa perdelerge tar tiyip qaladı. Dáste qurǵaq hám jaqsı kepken bolıwı kerek, eger ıǵallıq bolsa ol aynıydı. Báribir erik aǵashınıń forması ózgeriwi múmkin, onı shártli túrde sayada qurǵatıp anıq kepkenen keyin dáste qılıp islew kerek. Bir qansha dástelerdi islep qoyǵan jaqsı. Aǵash kesilgenen keyin jıńishke bolıp qaladı hám tez waqıt ishinde kewedi. Sonıń

ushin dásteni erte tayarlap qoymasań waqıttan utilasań.

Buni islep bolǵanan keyin endi biz eń baslı nárselerdiń biri, beti yaǵnıy qaqpıǵın islewimiz kerek. Qaqpaq bul duwtardan shıǵatuǵın sestı sırtqı ortalıqqa jiberetin jeri. Endi álbete dawıs shıǵarıw shanaǵında da kemisi bolmawı kerek. Qaqpaqtıń juqalıǵı 5mm etip, qurap bolǵanan keyin onı jeńil etip juqartıp isleymiz. Bizlerde ıńǵırıw degen ásbapımız bar, xalqımız onı sonday at penen ataǵan. Bul ásbaptıń negizgi atı úńgiriw bolıp, onıń mende qoldan islengen túri bar. Biraq men Rossiyada islengen oyıwshı ásbap ıńǵırıwǵa qaraǵanda jaqsı bolǵanlıǵı sebepli sodan paydalanaman. Onı usı waqıtqa shekem bilmey paydalanbay qoya bergen edim. Bir kúni paydalanıp kórsem gewde sonday dárejede jaqsı bolıp shıǵa basladı. Men bul rusalardıń nársesi, qıra alama, gewdeniń ishine sıyama desem qaytama júda jaqsı isleytin bolıp shıqtı. Bul ásbap arqalı aǵashtı qalegen formaǵa alıp keliwge, olardı qansha juqalıqqa alıp kelemen deseń sonsha islewge boladı. Ishin juqartıp tayarladıq, endi qaqpıǵın kesiwimiz kerek. Duwtardıń bul bólimine rezonans beretin aǵashlardı alıwımız kerek. Rezonans -bul jańǵırıq degen mánisti bildiredi. Jańǵırıp shıǵaratuǵın aǵashlardı tawıp, onıda qurǵatıp tayarlawımız kerek. Kóp ustalar bir neshe usıllardan paydalanadı, kópshiligi qıyǵa yamasa qumǵa kómetin bolsa, basqaları sayada keptiredi. Al men kóbinese sayada keptirgendi maqul kóremen. Eger aǵashtıń diametri 30sm bolatuǵın bolsa 4 bólekge bólemen. Solay islemeseń rezonans beretun sızıqlar shıqpay qaladı. Adamlardıń denesinde mayda dem alatın tesikler sıyaqlı qaqpıqda da mayda tesikler boladı. Sonıń ushında ses jiberetin aǵashlardı tańlap alıwımız kerek. Bul másele birinshi orında turadı, “duwtarǵa apiwayı qaqpıq jawılsa boldıǵo”-dep isley berseń duwtar haqıyqıy sapalı bolmaydı. Endi qaqpıqtı tayarlap aldıq, onı jaqsılap kewdirip alǵanan keyin keminde 3mm etip kesip alıp, 2 mm yamasa 1.5 mm aralıqta belgili formaǵa deyin jonamız. Eger onı júda juqarta berseń tiyektiń basıwı, sımniń kúshi menen tómenge oyılıp ketiwi múmkin. Biraq tiykarınan sál juqalaw bolıp, onı qoldıń dónisligindey etip islesek oyılmay turadı. Qaqpaqtıń eki tárepinedegi

jardemshi agashlardi juqartip olardi da biriktiremiz.

Endigi jumisimiz jipti qulaqtan baslap duwtardni tomendegi simdi uslap turatugin agashqa tartip, qaqpq jaygasatin araligin olshep alamiz. Bul olshewdi dastelegende islew kerek, eger daste qate ketetugin bolsa duwtar zaya boladi hamde qolaysiz bolip qaladi. Eger duwtardni dastesi ulken bolsa shertiw qolaysiz boladi, oni tek diywalga ildirip qoyiwimiz mumkin. Qaqpq bul duwtardni en tiykarqi bolimlerini birini bolip jaylasiwina qatti itibar beriwimiz kerek boladi. Demek daste tayin qabirga tayin duwtar dastelendi, endi qaqpqti daslep jardemshi agashlardi ortadagi ses beriwshi agashqa kileylep, 4 saat dawaminda kewdirip alamiz, biraq astina kiley jaqpawimiz kerek sebebi bir qateshilik bolsa alip qayttan islew ushin. Kepken qaqpqtni sapasin korip, bekemlik ushin shuberek kileylenedi ham de qozgalip ketpeytindey etip reziyki menen baylap shigaman. Hamme jeri tiygeni yamasa tiygenin korip shigiwimiz kerek, geyde juda juqa bolip ketken jagdayda tiyek turatin jerdni aldinan bellik beremen. Bellik bul qaqpqtni oyulip ketpewi ushin qoyilatn agash. Ozbeklarni duwtarini eki jerinde bellik boladi. Bellik tiyekti qoyip simdi tartqan waqtinda olda tomenge joqariga qymildaytin agashtan bolwi kerek, eger qilmildatbay taslaytin qatti agashdan qoylsa duwtar ol gezde ses bermey qaladi. Kobinshe bizlarni qaraqalpaq ustalari bellik bermeydi.

Duwtardi uzliksiz islew mumkin emes, kunine misal ushin shidamiha baylanisli bolgan halda tuske shekem 3 saat, tusten keyin 3 saat hamesin qosqanda 6 saat islesen 15 künde jaqsı dawsı shıgırlap turgan sapalı duwtar shıgarıwga boladı.

Endigi jumisimiz qaqpqtni ziyat shigip turgan ham qate jerlerin durislaymiz ham gewdesini eki tarepine qoyilatn zatlar islenedi. Ol agash ham plasmassadan isletugin nagis bolip, qaqpqqa jardemshi ses jibermew ham gey para waqitlari adamni kizi kormey qalatn mayda ashıq qalğan tesiklerdi jabıwshi wazıypasın atqaradı. Usı zatlardı islep bolıp perde qoymastan aldın sım tartıp dawsın esitiw ushin shertip koriwimiz kerek

boladı.

Keyingi bólim pardazlaw yaǵnıy bezew jumısların isleyemiz. Eski dáwirlerde kóplegen qaraqalpaq ustaları naǵıslardı súyekten, túyenıń qabırǵalarınan isleytuǵın edi, házirgi waqıtta súyek tabıw qıyın bolǵanlıǵı sebepli aq plastmassadan paydalanamız. Olardı gardanǵa jayǵayǵastırıp, kileylep rezinki menen qattı baylap qoyıladı hám tolıq kewip bolǵanan keyin ózimmizdiń milliy naǵıslarımızdı salamız. Men kóbinshe jılan izi, tabiyattan alınǵan bir qansha naǵıslar, geometriyalıq figuralardı isleymen. Naǵıslardı qaytip islew, qalay soǵıw ustanıń ózine baylanıslı. Gewdeniń tómenindegi naǵıstı bántbasar sıpatında hám naǵıs esabında bir aǵash bir plastmassanıń orın almastır islegen halda jayǵastırıp shıǵaman.

Gewdesindegi bezew jumısları islep bolǵanan keyin dástege de sol naǵıslardı islep shıǵamız. Dáslep dásteni qashaw menen oyıp alındı, keyin plastmassa jayǵastırılıp bul jergede joqarıda ayılǵan naǵıslar islenedi. Duwtardıń moynında hár bir ustanıń ózine tiyisli tańlap alǵan naǵısı bolıp, hámme waqtında usı naǵısqa qarap bul kimniń duwtarı eken degende biletindey dárejede ózimizge unanǵan naǵıstı moynına islep shıǵamız. Olar shártli túrde belgili mazmun berip turıwı kerek. Meniń duwtarımda qoyılǵan naǵıs 2-arıs 14-urıw qaraqalpaqtıń máńgi aylanıp turatuǵın digirshigi degen mánisti bildiredi. Usı naǵıstı hámme waqıtta islegen duwtarlarımǵa óz qollarım menen kewil bólip isleymen. Adamlar qay jerde kórsede televideniye yamasa toyda ya ildiriwli halında bolama usı duwtardı kórgen waqtında aytpaqshı bul Muratbay ustanıń duwtarı dep arqayın bile aladı.

40-jıldan berli duwtar islep atırǵanlıǵım sebepli kóp adamlar jaqsı tanıydı, duwtar alatın adam arqayın meniń menen baylanıs qıla aladı.

Demek naǵıslar islenip bolǵannan keyin perde qoyıwımız kerek. Aldın 12 perdeden zıyatların qoymay islegen, házirgi ustalar kóbinshe 12 perde etip isleydi biraq men 12 den zıyat etip islep atırman. Eń dáslep islegen duwtarlarınıń perdelerinde qateshilikler bar ekenligin bilip Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutınıń muzikalıq talim kafedrası

oqıtıwshısı bolıp isleytuǵın Ayekeev Qarılbay aǵanıń ásbap islew hám muzıka institutın pitkergenligin esitip, onı Nókis qalasına izlep bardım. Ol aǵa menen ushrasıp “perdelerimde qateshiliker bar sizde cirkul bar dep birewlerden esitken edim, ásbap islew institutın pitkergen ekensiz perdelerdiń qateshiliklerin joq qılıq qaraqalpaqtıń haqıyqıy duwtarın shıǵarmaqshı edim”-dep aytıp edim, sonda cirkuldı bergен Qarılbay aǵa: “Meniń ózim cirkuldan paydalanbayman, odan bir eki marte qollanǵannan soń jelinip baslaydı, jane duwtardıń perdeleri qate shıǵıp hawazı buzıladı”-dep perdelerdiń aralıǵın jaqsı aǵashqa túsirip al dep aqıl ayttı. Men ol insannan perdelerdi qalay qoyıw kerekligin úyrengenligim sebepli ustazım dep esaplasam boladı. Perdeler matematikadan qashıp qurtılmaydı, olardıń jaylasqan jerlerinde yamasa bir oktava hám ekinshi oktavanıń arasında azǵantay jiberiletin jerleri bar. Olardı anıq aralıqta islesen qaraqalpaqtıń milliy ırǵaǵın kewildegidey jaqsı bermeydi. Perdelerdiń araları Qarılbay Ayekeevtiń cirkulı jardeminde aralıǵı túsirilgen aǵashtan házirge shekem paydalanıp kiyatırman, eger ózim sharshap otırıp aljasıp sızıp jibersem qate bolıp qalıwı múmkin. Sonıń ushın islegen jumıstıń hár bir mayda detallarına shekem qarap, jelimdi jaqan waqtında qattı itibarlı bolıp islew kerek. Eger bir jerine kereksiz kiley tiydime onıń pataslıǵı tegilikde ketpeydi.

Endigi islenetin jumısımız qulaq bolıp, olda erik aǵashınan islenedi sebebi qulaqtı buraǵan waqtında sınıp ketpewi ushın. Keyin duwtarǵa jaqsı aǵashtan tiyek islenedi. Onıńda ziyat denesi bolmawı kerek, sestı jiberiwge tiyektińde úlesi júda joqarı, onı islegen waqtımızda sonday dárejede jińishke etip qılınıwı kerek. Dásteniń joqarısındaǵı tiyektide jaqsı aǵashtan juqa halda isleniliwi, eki tiyektiń astıda tegis bolıp, qaqpappa qoyǵan waqtında jaqsı jatıwı kerek.

Duwtardı islewde eń qıyınshılıq tuwdıratın jereleri júda kóp mısıl etip aytatın bolsam birinshilerden dástesi bolıp esaplanadı, sebebi onı dúzew etip islew qıyınshılıq tuwdıradı. Ekinshi dástelew bolıp, qıyın eń aljasatın jerlerdiń biri, onıń artında joqarıda ayılǵanıday 3-5mm aralıqta qaldırıp islew kerek.

Úshinshi moynı, gardan menen dásteniń birigetin jeri eń qıyın jumislardıń biri. Eger usı jerlerde qatelestińbe duwtar duwtarday bomay qaladı, qaqpıqtı qaytıp qoyǵanıńda da paydası joq. Duwtar bul shópkir jay emes kemis jerleri ılaydıń astında qaladı deytindey. Sol sebepli onıń sapalı hám dawsı sınıǵırlap shıǵıwı ushın onı islegen waqtımızda mayda jerlerine de úlken itibar qaratıp jaqsı etip islew kerek. Aldıńǵı soqqan duwtarlarımqa qaraǵanda hazirgi duwtarlarım sapalı dep biymalel ayta alaman.

Joqarıda aytıp ótilgen ustalar óz iskerligin dawam etirer eken alamoynaq ásbapımız keleshek áwlatqa jetip baradı hám mádeniyatımız jánede rawjlanadı.

PAYDALANILǵAN ÁDEBIYATLAR

1. Dauletbayeva G., Kamalova G. A SHINING STAR //Modern Science and Research. – 2023. – T. 2. – №. 10. – C. 880-884.
2. Gulxumar D., Gulmaryam K. BASHEROV DYNASTY //World scientific research journal. – 2023. – T. 22. – №. 2. – C. 26-31.
3. Abdikarimova I., Kamalova G. KARAKALPAK FOLKLORE //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 2. – C. 1237-1239.
4. Madrimova T., Kamalova G. M. TEACHERS ARE DEAR... //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 1.
5. То‘xtajon M., Kamalova G. M. XORAZM DOSTONCHILIKI //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 16. – №. 3. – С. 30-35.
6. Segizbaeva G., Kamalova G. J. CHARHEMOVTIŃ DÓRETIWSHILIGINDE SAHNA HÁM KINO MUZIKASI //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 1. – C. 289-294.
7. Dauletyarova G., Kamalova G. A LOOK AT THE WORK OF TEACHER POLATBAY QURBANAZAROV //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 1. – C. 283-288.
8. Kamalova G. M. et al. KÓRKEM ÓNER TARAWÍNDÁ ÁDEBIYATLARDÍŃ TUTQAN ORNÍ //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 16. – №. 2. – С. 296-299.
9. Ulzada O., Kamalova G. M. QARAQALPAQSTANDA OPERA JANRINIŃ RAWAJLANIWI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 37. – №. 2. – С. 36-40.

10. Pirnazarov B., Kamalova G. PEOPLE'S FAVORITE SINGER SAGINBAI MATMURATOV //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 263-2668.
11. Saparova G. S., Kamalova G. M. M. TARIKHOV'S ROLE IN THE KARAKALPAK MUSICAL CULTURE //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 276-282.
12. Muratbaeva R., Kamalova G. M. MULTI-FACETED MONOCHROME //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 269-275.
13. Ulzada O., Kamalova G. M. QORAQALPOQ SOZ ASBOBLARI KELIB CHIQISHI //Journal of new century innovations. – 2024. – Т. 44. – №. 2. – С. 166-168.
14. Jamg'irbaevna N. A. QISSAXONLAR //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2023. – Т. 3. – №. 5. – С. 113-116.
15. Чаршемов Ж. МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕК КИНОМУСИҚАСИ //Вестник музыки и искусства. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 16-22.
16. Charshemov J. Karakalpak bakhshis and schools of bakhshi art //Teoretical and Applied Science (ISSN: 2409-0085). – 2023. – Т. 118. – С. 178-180.
17. Jamil Charshemov. (2024). PROCESSES OF REALIZATION OF KARAKALPAK FOLKLORE IN SYMPHONIC MUSIC OF 30-80 YEARS OF XX- CENTURY. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2(1), 33–36.
18. PROCESSES OF REALIZATION OF KARAKALPAK FOLKLORE IN SYMPHONIC MUSIC OF 1990-2010 OF XX-XXI CENTURY. (2024). *Western European Journal of Modern Experiments and Scientific Methods*, 2(1), 37-41.
19. Charshemov J. Problems of Using Karakalpak Folklore in Composers //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 270-273.
20. Charshemov J. A REVIEW OF MARKABAY JIEMURATOV'S WORK //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 818-821.
21. Чаршемов Ж. БАЛЕТДА ЖЖ НОВЕР РЕФОРМАТОРЛИГИ //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – Т. 33. – №. 2. – С. 20-25.
22. Charshemov J. XVI-XVII ASRLARDA BALETNING YEVROPADA KLASSIK RAQS TURI SIFATIDA RIVOJLANISHI //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 22-27.
23. Charshemov J., Muratbaeva R. JAՆA RUXTAՒI XALIQ QOSIQLARI //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 16-21.

24. Charshemov J., Orazalieva G. BAROKKO DÁWIRINIŃ GARMONIYASÍ //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 49-53.
25. To'xtajon M., Charshemov J. O'ZBEK MUSIQASIDA LAZGINIŃ TUTGAN O'RNI VA UNING TURLARI //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – Т. 36. – №. 3. – С. 163-166.
26. IT A., JA C. JAŃA ÓMIRGE QÁDEM BASQAN XALÍQ QOSÍQLARÍ //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – Т. 36. – №. 3. – С. 158-162.
27. Axmetovna M. A., Charshemov J. A. POLIFONIYANIŃ RAWAJLANIW DÁWIRLERI HÁM POLIFONIYALIQ FORMALAR //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – Т. 36. – №. 3. – С. 167-171.
28. Muratbaevna J. X., Charshemov J. A. QUNÍN JOGALTPAĖAN NAMALAR //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 19. – №. 5. – С. 28-33.
29. Sh S. G., JA C. JANĖA JAGÍMLÍ NAMALAR //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 19. – №. 5. – С. 16-21.